

УДК 336.71

Гудзенко Н.М., к.е.н.
Любар І.В.

Вінницький національний аграрний університет

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

В статті розглядаються критерії оцінки фінансового стану і фактори, що впливають на рівень ліквідності та можливість її зростання, особливості аналізу ліквідності та платоспроможності.

Ключові слова: фінансовий стан, ліквідність, стабільність, платоспроможність.

Розвиток ринкових відносин, реформування бухгалтерського обліку зумовлює додаткові вимоги до контролю і аналізу банківської діяльності, зокрема – ліквідності. Необхідність створення дієвої системи обґрунтування управлінських рішень, їх вдосконалення і пристосування до потреб управління ліквідністю комерційного банку визначають актуальність дослідження ліквідністю і платоспроможністю банку..

Надійність банківської установи характеризується її ліквідністю. Тому для забезпечення ефективності роботи банківської системи важливе значення має підтримання стабільного стану ліквідності комерційних банків. Цей процес залежить від результативності роботи банківського менеджменту.

Проблеми оцінки банкрутства комерційних банків та особливості відображення операцій з реорганізації та ліквідації на рахунках обліку, аналіз, контроль і аудит банківської діяльності досліджувалися в працях багатьох вчених-економістів: Васюренка О.В., Дзюблюка О., Дьюзера Т., Заруби О.Д., Ковальчук Т.Т., Кочеткова В.М., Лаврушина О.І., Масленченкова Ю.С., Мороза А.М., Сало І.В., Усоскіна В.М., Шиманської О.Б., Шіллера Р.І. та ін.

Можливість комерційних банків здійснювати діяльність відповідно до власних цілей та економічних цілей країни залежить від ефективності управління. Це пов'язане з необхідністю проведення аналізу фінансової діяльності кожного комерційного банку, оцінки ефективності залучення і використання банківських ресурсів. Слід зазначити, що формування фінансових ресурсів комерційного банку та їх розміщення – досить складний і багатогранний процес. Його основу складає успішне проведення пасивних і

активних операцій. Банки можуть одержувати дохід від здійснення інших операцій, не пов'язаних прямо із залученням і розміщенням коштів (фінансове посередництво, консультації з фінансових питань тощо). Тому розвиток банку, аналіз та оцінка його фінансового стану повинні розглядатися в комплексі з урахуванням таких критеріїв:

- достатність капіталу – оцінюється величина капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;
- якість активів – аналіз можливості забезпечення повернення активів, вплив проблемних кредитів на загальне фінансове становище банку;
- рентабельність (прибутковість) – оцінюється рентабельність комерційного банку з точки зору достатності його доходів для перспектив розширення банківської діяльності;
- ліквідність – визначається рівень ліквідності банку з позиції достатності для виконання звичайних та непередбачених зобов'язань;
- платоспроможність – здатність банку цілком і вчасно виконувати свої платіжні зобов'язання по операціях з клієнтами, на відкритому ринку, із контрагентами;
- стійкість – характеризується стабільністю фінансового становища, що виражається в достатній ліквідності активів, наявності резервів;
- надійність – визначається здатністю банку до виконання взятих на себе зобов'язань;
- забезпеченість ресурсною базою – оцінка достатності обсягів залучення фінансових ресурсів для здійснення банківської діяльності;
- ефективність управління – оцінка методів управління банком з урахуванням ефективності діяльності окремого банку, порядку його роботи, методів контролю та виконання всіх законів і правил.

Для того, щоб провести більш детальний аналіз ліквідності та платоспроможності, розкрити їхнє значення в роботі комерційного банку, необхідно розглянути суть поняття «ліквідність комерційного банку» та «платоспроможність комерційного банку».

Поняттю «ліквідність комерційного банку» у спецлітературі даються різні визначення. З одного боку, ліквідністю вважається здатність банку виконувати свої зобов'язання у визначений термін. Причому це стосується не тільки повернення вкладених коштів та виплати відповідного відсотка, але й з видачі кредитів. Деякі автори пропонують більш повне визначення ліквідності: «як здатності банку виконати свої зобов'язання перед клієнтами з урахуванням майбутнього вивільнення коштів, вкладених в активні операції, і можливих позик на грошовому ринку» [1].

З іншого боку, під ліквідністю розуміють співвідношення сум активів і пасивів з однаковими термінами. Також ведеться мова про більш ліквідні і менш ліквідні активи банку з позиції можливості швидкого перетворення їх у кошти. При цьому найповніше визначення поняття «ліквідність комерційного банку» і означає «можливість банку вчасно й повно забезпечувати виконання своїх боргових та фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів за статтями активу та пасиву балансу з урахуванням відповідних строків» [2].

Під поняттям «платоспроможність комерційного банку» розуміють фактичну його здатність виконати всі свої фінансові зобов'язання у чіткій відповідності з договірними зобов'язаннями перед клієнтами і контрагентами у встановлений термін [3]. Ліквідність комерційного банку базується на постійній підтримці об'єктивно необхідного співвідношення між складовими – власним капіталом, залученими та розміщеними банком коштами шляхом оперативного управління їхніми структурними елементами.

Ліквідність комерційного банку з одного боку, визначається ефективністю управління її складовими, а з іншого – тим, що ліквідність може впливати на управління власним капіталом, залученням позикових коштів та розміщенням банківських ресурсів. Водночас ефективність оперативного управління елементами ліквідності полягає в платоспроможності комерційного банку.

Отже, ліквідність може бути розглянута як значущий інструмент управління діяльністю комерційного банку. Цей висновок ґрунтується на тому, що управління ліквідністю комерційного банку включає пошук джерел позикових коштів, вибір найнадійніших серед них, з найтривалішими термінами залучення та з врахуванням витрат на залучення цих коштів. Також мається на увазі, що ліквідність включає процеси управління активами та пасивами, які здійснюються одночасно.

В теорії фінансового аналізу існує два підходи до характеристики ліквідності комерційних банків. Ліквідність можна розуміти як запас чи як потік. Нині розповсюдженим є перший підхід – оцінка за принципом запасу. Варто зауважити, що більшість робіт по цій темі зводиться до обґрунтування застосування або першого, або другого підходу. Однак, таке спрощення не вірне. Це пов'язано з наступним:

- ліквідність містить у собі визначення можливості комерційного банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами у визначений момент часу шляхом зміни структури активів в сторону їх високоліквідних статей за рахунок наявних невикористаних резервів. З оцінкою ліквідності як «запасу»

пов'язане поняття «ліквідність балансу банку». Отже, ліквідність комерційного банку як «запас» зумовлює статичний рівень оцінки ліквідності банку і може бути використана для розроблення основних напрямків діяльності банку для досягнення заданого рівня ліквідності;

- ліквідність за принципом потоку дає динамічну (активну) оцінку рівня ліквідності комерційного банку. В цьому випадку аналіз ліквідності проводиться постійно. Причому він не зводиться тільки до аналізу балансу. При такому підході з'являється можливість враховувати спроможність банку одержувати позики, забезпечувати надходження готівки від поточної операційної діяльності. Подібний аналіз допускає використання більшої інформації, даних про динаміку доходів банку за минулі періоди, своєчасне повернення позик, стан грошового ринку і т. ін. Отже, аналіз ліквідності як «потоку» дає можливість оцінити ефективність обраних напрямів у діяльності банку. Таким чином, сутність аналізу ліквідності комерційного банку, як важливого інструмента управління його діяльністю, може зводитися до взаємозв'язку запасу та потоку ліквідності, що являють собою статичний та динамічний рівень поняття «ліквідність комерційного банку».

Узагальнюючи вищесказане можна характеризувати поняття «ліквідність комерційного банку» таким чином: ліквідність комерційного банку відображає потенційні можливості інституту кредитування відносно виконання своїх боргових та фінансових зобов'язань перед всіма контрагентами, рівень досяжності (можливостей) яких формулюється відповідно до статичних та динамічних характеристик ефективності використання банківських ресурсів та їх розміщення. В цьому визначенні зроблено наголос на досяжності потенційних можливостей відносно підтримки певного рівня ліквідності комерційного банку, які полягають у ефективному застосуванні банківських ресурсів, виборі напрямів їх розміщення, що, на нашу думку, найбільш істотне.

В сучасних умовах, для яких характерна постійна зміна законодавчої та нормативної бази, нестабільність економічного розвитку, головним є те, наскільки швидко і активно комерційний банк здатний забезпечити певний рівень ліквідності та як довго його підтримувати. Адже кожний комерційний банк повинен власними силами забезпечувати підтримку ліквідності на заданому рівні на основі аналізу її стану, на прогнозуванні результатів діяльності. Це забезпечить здійснення в наступних періодах обґрунтованої економічної політики у сфері формування статутного капіталу, фондів спецпризначення та резервів, залучення позикових коштів, виконання активних кредитних операцій.

Для здійснення операційної діяльності по залученню коштів та їх розміщенню в умовах ринкової невизначеності, наступного попиту та

надходжень наявних коштів за певний час, банку необхідні ресурси в ліквідній формі – активи, які б могли бути швидко перетворені в готівку з невеликим ризиком втрат або ж взагалі без нього. Отже, ліквідність комерційного банку – це можливість використання активів у якості наявних коштів або швидкого перетворення їх у такі.

Комерційний банк сам визначає джерела попиту та пропозиції ліквідних ресурсів – на власних умовах і на власний ризик. Джерелами пропозиції ліквідних ресурсів є:

- надходження коштів клієнтів на депозитні рахунки та рахунки до запитання;
- погашення міжбанківських кредитів;
- залучення ресурсів на грошовому міжбанківському ринку;
- доходи від продажу недепозитних банківських послуг та продаж активів банку.

Джерелами попиту на ліквідні ресурси є :

- заявки на одержання кредитів фінустановами та від клієнтів банку;
- зняття грошей клієнтами із депозитних рахунків та рахунків до запитання, операційні витрати.

Сума джерел попиту та пропозиції ліквідних ресурсів характеризує нетто-ліквідну позицію банку на визначений момент часу. Негативне значення нетто-ліквідної позиції стверджує дефіцит ліквідних ресурсів, позитивне свідчить про їх надлишок.

Комерційний банк вважається ліквідним, якщо його наявні кошти та інші ліквідні активи, можливості швидкої мобілізації ресурсів з інших джерел є достатніми для своєчасного погашення боргових та фінансових зобов'язань. Крім того повинен бути необхідний ліквідний резерв для задоволення непередбачених фінансових дій.

Необхідність уточнення поняття «ліквідність комерційного банку» та розгляд сутності понять «ліквідність комерційного банку» і «платоспроможність комерційного банку» зумовлена тим, що іноді ці поняття змішуються. Це призводить до ототожнення підтримки ліквідності і платоспроможності кредитних інститутів. Якщо підтримка ліквідності це справа самого банку і він обирає в конкретних умовах способи її підтримки на рівні встановлених норм, то платоспроможність банку більше відноситься до функцій держави (Національного банку). При цьому ліквідність балансу є статистичною оцінкою ліквідності банку, а платоспроможність показує ефективність оперативного управління ліквідністю як банку так і його балансу.

Ліквідність балансу банку є основним фактором ліквідності самого

банку. Баланс є ліквідним, якщо його стан дає змогу за рахунок швидкої реалізації ресурсів покривати термінові зобов'язання за пасивами. Можливість швидкого перетворення активів в грошову форму для виконання зобов'язань банку визначається рядом факторів, серед яких відповідність термінів розміщення ресурсів термінам їх залучення.

На ліквідність банківського балансу впливає структура його активів: чим більша частка ліквідних ресурсів першого класу в загальній сумі активів, тим вища ліквідність банку. В країнах ринкової економіки ліквідними статтями є першокласні короткострокові комерційні векселі, які банк може перезарахувати в Центральному банку, цінні папери, які гарантовані державою. Менш ліквідними є інвестиції банку в довгострокові цінні папери, оскільки їх реалізація за короткий час не завжди можлива. В якості важко ліквідних активів розглядаються довгострокові позички та вкладення у нерухомість.

Ліквідність банку залежить від ризику окремих активних операцій: чим більша частка високоризикових активів у балансі, тим нижча його ліквідність. До надійних активів відносять наявні кошти, а до високоризикових – довгострокові вкладення банків. Суттєво впливає на вчасне повернення позичок і на ліквідність балансу банку ступінь кредитоспроможності позичальників: чим більша частка високоризикових кредитів у кредитному портфелі банку, тим нижча його ліквідність.

Ліквідність залежить і від структури пасивів балансу. Якщо закладами до запитання вкладники можуть вимагати повернення коштів в будь-який момент, то строкові вклади знаходяться в розпорядженні фінансово-кредитної установи досить тривалий період. Тому, за інших рівних умов підвищення частки вкладів до запитання і зниження долі строкових вкладів знижується банківська ліквідність. Ліквідність балансу банку оцінюється за допомогою системи спеціальних показників, що відображають співвідношення активів і пасивів, їх структуру.

Основним принципом підтримки ліквідності комерційного банку є ув'язування його активів з термінами планованого виникнення потреби в ресурсах. Управлінню ліквідністю банку, необхідно приділяти більше уваги, бо утримання платоспроможності банків обумовлюється діями НБУ.

З метою прийняття зважених рішень в сфері управління ліквідністю та платоспроможністю банку для аналізу взаємозв'язків між різними статтями балансу банку, звіту про прибутки і збитки, використовуються різні методи аналізу управлінських рішень: порівняння планових показників з фактичними даними; факторний, індексний, балансовий, графічний аналіз; різні методи економіко-математичного моделювання.

Література

1. Білик М.Д. Методологічні основи управління фінансовою стійкістю комерційного банку // Формування ринкових відносин в Україні.- 2005.- № 5.- С.54-58.
 2. Васюренко О., Погореленко Н.П. Організація управління стійким розвитком банківської установи // Вісник Національного банку України.- 2006.- № 6.- С.22-24.
 3. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: Монографія: Наукове видання. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2007.- 417 с.
 4. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: Сучасні концепції, методи та моделі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 316 с.
 5. Про затвердження Спеціального порядку здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків: Постанова Правління НБУ від 1 грудня 2008 р. № 405.
-

Summary

Necessity and features of evaluation of financial situation and liquidity of commercial bank/Gudzenko M.N., Lyubar I.V.

Criteria of evaluation of financial situation and factors influencing on the level of liquidity and the potential of its growth, features of liquidity and solvency are studied in the article.

Key words: financial situation, liquidity, solvency, profitability.